

Att lyssna sig till ett språk

ELISABET RESLEGÅRD

Elisabet Reslegård är ordförande och projektledare för Läsrörelsen, med lång erfarenhet av landsomfattande folkbildningskampanjer som Dyslexikampanjen och Psyke kampanjen. Hon har fått utmärkelser som Årets yrkeskvinna, Kunskapspriset av Nationalencyklopedin, Eldsjälspriset av Svenska barnboksakademin och Björn Ranelid-priset av författaren och Lärarnas Riksförbund.

DET ÄR SOMMAREN 2017. Om ett år är det val i Sverige. En av de stora frågorna är migrationen och de nyanlända. Här är tillgången till det svenska språket central.

Jag backar bandet till sommaren 1982. Min son Max föds. Efter ett år börjar jag arbeta. Som många föräldrar har jag långa arbetsresor och är borta från mitt barn uppemot 12 timmar varje dag. När jag kommer hem ägnar jag all min tid åt den kvällspigge Max. I det ingår att läsa böcker, varje kväll. Många av böckerna kommer genom Barnens bokklubb och jag prisar det kvalitativa urvalet av nya och gamla titlar. Både jag och Max pappa arbetar med kultur- och samhällsfrågor. Som en självklarhet ser Max från tidig ålder utställningar, teaterföreställningar och filmer. Och vi talar om och diskuterar vad vi ser. Max är intresserad av faktagrogram på tv och vi läser all översättning för honom. Med flödet av engelsktalande program lär han sig, oss ovetande, engelska och säger vid åtta års ålder: »Ni behöver inte läsa, jag förstår.«

Samtidigt har vi precis fått veta att Max har svår dyslexi. Han lär sig läsa när han är 15 år. Men han har tidigt ett rikt språk, både i svenska och i engelska.

Vad har detta med nyanlända att göra? Jag skulle vilja säga: allt.

Erfarenheten av ett barn som inte kan lära sig läsa och skriva men ändå har ett rikt språk blev ledstjärnan när jag arbetade med först Dyslexikampanjen och sedan Läsrörelsen.

När Dyslexikampanjen startade 1996 var det ingen självklarhet att människor med läs- och skrivsvårigheter hade rätt att låna talböcker på biblioteken. Det ansågs i första hand vara förbehål-

let människor med synskador eller rörelsehinder, något som kom att ändras under Dyslexikampanjen. Vittnesmålen från dåvarande Talboks- och punktskriftsbiblioteket, om vuxna människor som på grund av sin dyslexi tidigare valt bort tryckta böcker men nu läste med öronen, var fantastiska. Jag minns berättelsen om en långtradarchaufför som lyssnade på bok efter bok och märkte hur hans språk utvecklades och ordförrådet ökade. Detta var innan ljudboken etablerats, med inläsningar av skådespelare och författare.

Efter Dyslexikampanjens avdramatisering av det som fram till dess kallats för ordblindhet blev den breda läsfrämjande kampanjen Läsrörelsen en naturlig fortsättning.

Startskottet gick på Bokmässan i Göteborg år 2000. Bakgrunden var dels den OECD-undersökning som visade att 25 procent av alla vuxna svenskar hade en bristande läs- och skrivförmåga, samt den uppföljande studie som visade att 20 procent av de unga vuxna (18–25 år) inte kom upp i den läs- och skrivförmåga som krävs när man går ut den obligatoriska skolan. Dels den under många år kraftiga minskningen av småbarnsföräldrars läsning för sina barn, något som redovisades i den så kallade Barnbarometern 1999.

Utifrån detta tog Läsrörelsen som motto »Ge dina barn ett språk«, med betoning på *dina*, det vill säga att det är allas vårt ansvar att stimulera barns språkutveckling. Högläsningen lyftes fram. Det inleddes också ett samarbete med den då nya arenan McDonald's, först i Sverige och sedan i hela Norden. Från 2001 till 2017 har 113 titlar, i en total upplaga av 20,5 miljoner barn- och bilderböcker, ingått i det som kallas Bok Happy Meal. Titlarna har

valts av Marianne von Baumgarten-Lindberg som en gång i tiden startade Barnens bokklubb och i dag sitter i Läsrörelsens styrelse.

Under Läsrörelsens första år diskuterade vi många gånger hur vi skulle lyfta in människor med annan nationell bakgrund och annat språk i arbetet. Ett möte med svenskläraren Birgitta Palmberg blev en öppning. Hon berättade om Ahmed Hussen Egal och satsningen Kunskapsutveckling för somalier i Rinkeby, där arbete och utbildning för arbetslösa kvinnor varvades med mycket gott resultat. Mitt spontana svar var: »Kom upp till mig så snabbt ni kan.« Utifrån detta inleddes projekteringen av De nya svenskarna, ett projekt med utgångspunkt i att Sverige har förvandlats från ett stort utvandrarnland till ett stort invandrarnland. Vi letade oss fram till goda exempel och utarbetade metoder kring integration och lärande, exempel som tog upp det faktum att många av de nya svenskarna är välutbildade men kan ha svårt att komma in i samhället, samt andra exempel som visade att det via annorlunda lärformer går att förmedla kunskap och lärande och en delaktighet i arbetslivet till människor som i grunden har en låg utbildning. En referensgrupp bildades med personer med stor kunskap om integration: företagaren Imran Ahmad, forskningsledaren Nihad Bunar, journalisten Dilsa Demirbag-Sten, filmregissören Agneta Fagerström-Olsson, universitetsadjunkten Qarin Franker, bokförläggaren Massood Mafan, dåvarande riksdagsledamoten Nyamko Sabuni och läraren Sonia Sherefay. Under den inledande fasen, 2004, arrangerades två konferenser och skriften *Möten – en inspirationsbok om integration*, med 13 reportage, togs fram.

Arbetet gick över i delprojektet »Hur tillägnar man sig ett nytt språk?« med bland annat ett ljudboksprojekt utifrån *Mio, min Mio*, i Astrid Lindgrens egen inläsning, med pedagoger med olika inriktningar. Projektet genomfördes med 1 300 barn i förskoleklass i de tolv invandrartätaste kommunerna i Sverige. Barnen fick också ljudboken som gåva. Hypotesen var att det i hög grad går att lyssna sig till ett språk, något som jag hade erfarenhet av utifrån min son Max.

Både bland förskollärare i den ordinarie personalen och bland gästpedagogerna fanns reaktioner på valet av *Mio, min Mio*, att det språkligt och tematiskt var en för avancerad bok för barn i förskoleklasser. Efter upptakten, där huvudpedagogerna Susanna Ekström och Fia Andersson kom med förslag på hur arbetet med boken kunde läggas upp, menade gästpedagogerna att det gick att genomföra. De inspirerades att på olika sätt närma sig berättelsen och använda sig av text, bild och ljud. När de sedan kom ut i klasserna lyckades de få med sig personalen på samma sätt.

En av lärarna skrev:

Vi trodde att det skulle bli alldeles för svårt för våra sexåringar med denna bok. Språket är svårt och mycket poetiskt och innehållet är så starkt med kampen mellan det goda och det onda, men eftersom vi hade sagt ja skulle vi naturligtvis genomföra det. Så fel vi hade!! Språket är svårt och innehållet är starkt och tack vare det fascinerades inte bara barnen och vi lärare av sagan utan även syskon och föräldrar som lyssnade hemma. Språkträningen fick stor genomslagskraft med hjälp av ljudboken.

Två citat från gästpedagoger som arbetat med *Mio, min Mio* stärker också vår hypotes om möjligheten att lyssna sig till ett språk:

»Ju svagare barnen var språkmässigt, desto tydligare kunde man se positiva effekter. Lärarna förvånades!«

»Barnen har vågat och kunnat göra fantastiska sagor tillsammans och det är en viktig del av barns språkutveckling.«

Under arbetet med de olika delarna av projektet De nya svenskarna kändes det allt viktigare att närma sig frågan: Hur tillägnar man sig ett nytt språk? Och detta utifrån Läsrörelsens ursprungstanke med tillgången till ett språk som en grundläggande demokratisk rättighet.

Alltsedan arbetet med Dyslexikampanjen har jag förvånats över att rätten till talböcker har varit och är så begränsad. Det gick att införliva gruppen med dyslexi under det folkbildande arbetets gång, men när frågan kommer till de nya svenskarna är det tvärstopp.

Under snart 20 år har jag fått höra: »Det är ingen funktionsnedsättning – eller som det heter numera funktionsavvikelse – att inte kunna svenska.«

Så sant, men det är definitivt ett handikapp att vistas i ett land utan att kunna språket, utan att veta hur ord uttalas och utan att kunna tala med människorna i landet.

Det finns ljudböcker, så vad är då problemet? Jo, de finns och är av hög kvalitet och kan lånas på biblioteken. Men antalet ljudbokstitlar är begränsat jämfört med de över 95 000 talböcker som finns inom Myndigheten för tillgängliga medier, MTM (tidigare Talboks- och punktskriftsbiblioteket, TPB).

Vid lån av en ljudbok är även antalet exemplar på ett bibliotek begränsat, till skillnad från talboken som alla med tillstånd kan logga in och lyssna på. När det gäller faktaböcker finns de även med möjlighet att lyssna och läsa samtidigt.

Jag har genom åren fått höra att det är en rättighetsfråga. Det kan jag förstå. Och självklart bör upphovsmännen få skälig ersättning. Men detta går att lösa och bör vara av intresse för samtliga riksdagspartier. Ju snabbare nyanlända människor kan förstå och tala svenska, desto snabbare blir de en del i det svenska samhället. På sikt blir det också en samhällsekonomisk besparing.

Mitt skarpa förslag är, knyt rätten till talboken för nyanlända med uppehållstillstånd till sfi-undervisningens första två år, de år som kan vara skillnaden mellan att hamna innanför eller utanför det nya landets gemenskap.

Jag citerar Kinan Halal som kom från Syrien för fyra år sedan när han fick frågan om ett generellt råd till andra nyanlända: »Språket, språket, språket ...«